

<https://doi.org/10.32782/2786-9067-2023-25-16>

УДК 613.95 + 612.6 (477.86)

ПСИХОГІГІЄНИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Мізюк М.І., Суслик З. Б., Йонда М. Є., Мельник В. І.

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Вивчено мотиваційні та інтелектуальні аспекти психологічної готовності дітей до навчання в школі під час запровадження воєнного стану. Шкільне навчання потребує від дитини вмінь працювати за взірцем і самотійно, слухати та сприймати навчальний матеріал. За результатами досліджень встановлено, що семирічні діти краще готові до навчання, ніж шестирічні. Тому підготовка дитини до шкільного навчання має здійснюватися у формі комплексного впливу на всі відомі аспекти формування особистості (сенсорне, розумове, морально-етичне, трудове і фізичне).

Ключові слова: дошкільний вік, готовність дитини до школи, мотиваційна, інтелектуальна готовність.

Вступ. Процеси реформування двох провідних галузей в Україні – освітньої та охорони здоров'я, висвітлили цілу низку проблемних питань, що стосуються шляхів забезпечення здоров'я дитячого населення. Враховуючи, що більше 65 % дітей отримують освіту в закладах дошкільної та повної загальної середньої освіти, то організація безпечного освітнього середовища в них, дотримання санітарного законодавства щодо створення бази здоров'я у дитячому віці шляхом формування здорового способу життя є нагальним [1]. Сьогодні в Україні можна виділити дві організаційні складові проблеми підготовки дитини до школи. Перша полягає у нерівноцінності умов підготовки дітей старшого дошкільного віку до вступу в школу. Друга проблема полягає в тому, що певна кількість державних закладів дошкільної освіти, приватних центрів розвитку дитини перетворилися на установи форсованого навчання, на своєрідні тренувальні майданчики з підготовки дітей до вступу в престижні школи, ліцеї, гімназії [5]. Усі ці реалії сьогодення і визначають проблему підготовки до школи як одну з найактуальніших.

Основним досягненням у житті дитини є її готовність до навчання в школі. У цей період закладаються основи міцного здоров'я, характеру, здібностей, особливості самосвідомості тощо. Дитяча допитливість формує інтерес до навчання; розвиток пізнавальних інтересів утворює основу для формування творчого мислення; виникає узагальнення власних переживань; комунікативні вміння забезпечують активне навчальне співробітництво [2]. Позитивні досягнення у психічному та особистісному розвитку забезпечуються відповідним рівнем сформованості взаємопов'язаних компонентів та

критеріїв готовності, встановленням причино-наслідкових зв'язків між ними і є передумовою для подальшого гармонійного розвитку дитини та переходу її на наступний рівень освіти [3].

Реформаційні процеси, які відбуваються в освіті, зумовлюють необхідність розв'язання багатьох завдань, одним із них є перехід дітей із закладів дошкільної освіти до навчання у школі. Проблема готовності дітей до навчання у школі є актуальною сьогодні, оскільки це важливий крок у доросле життя, і від того, яким він буде, залежить здатність дитини пристосуватися до нових умов і використати власні можливості. Тому, для забезпечення ефективної адаптації дитини до шкільного навчання одним з найважливіших завдань є психологічний супровід готовності дітей, який ґрунтується на розумінні змісту, структури та критеріїв готовності до школи [4].

Мета дослідження. Вивчення готовності дітей до систематичного шкільного навчання.

Матеріали та методи досліджень. Психологічна готовність складається з мотиваційного та інтелектуального аспектів. Мотиваційна готовність визначається вмінням узагальнювати, диференціювати предмети і явища навколишнього світу, тому що засвоєння будь-якого навчального предмету передбачає наявність у дитини здібності виділити і зробити об'єктом своєї свідомості ті явища дійсності, знання про які вона повинна засвоїти. А це, перш за все, вимагає певного рівня узагальнення. Мислення будується на запасі знань про предмети і явища дійсності, що забезпечують безпосереднє пізнання – відчуття, сприймання, пам'ять.

Здатність прогнозувати, виступає переконливим показником високого рівня дитячого інтелекту, що виражається у рівнях розвитку уяви – специфічно людського пізнавального процесу. У роботі використовувався орієнтовний тест Керна-Ірасека, методика А.Л. Венгера „Взірець і правило”, „Графічний диктант”, „Послідовність подій”.

З метою визначення інтелектуальної готовності дітей до навчання проводилось поглиблене психофізіологічне вивчення вищої нервової діяльності дитини. Це обстеження передбачало дослідження і кількісну оцінку механічної, образної та вербально-логічної пам'яті за допомогою геометричних фігур, коротких і простих слів та цифр. З метою встановлення характеристик логічного і вербального мислення діти визначали зміст слів шляхом вибору одного з чотирьох запропонованих варіантів відповіді.

Обстеженню підлягали діти шести-семирічного віку, які відвідували заклади дошкільної освіти. Аналіз результатів досліджень проведено з використанням загальноприйнятих методів варіаційної статистики.

Результати та їх обговорення. За результатами досліджень встановлено, що серед шестирічних обстежених $17,5\% \pm 2,6\%$ дітей виконали тест Керна-Ірасека з оцінкою „зрілі”, $53,0\% \pm 3,5\%$ дітей – з оцінкою „середньозрілі” і $29,5\% \pm 2,9\%$ - „незрілі”. Причому кількість

„зрілих” хлопчиків менша, ніж дівчаток (відповідно $17,5\% \pm 2,6\%$ і $20,2\% \pm 3,1\%$). До „середньозрілих” була віднесена майже однакова кількість хлопчиків і дівчаток ($56,0\% \pm 3,4\%$ та $58,0\% \pm 3,5\%$), „незрілих” хлопчиків більше, ніж дівчаток ($29,5\% \pm 2,9\%$ і $21,8\% \pm 2,7\%$). Серед семирічних дітей $62,5\% \pm 4,5\%$ хлопчиків і $71,9\% \pm 2,7\%$ дівчаток готові до навчання в школі, „середньозрілі” – $31,0\% \pm 3,0\%$ і $26,0\% \pm 2,7\%$ відповідно, „незрілі” – $6,5\% \pm 1,5\%$ хлопчиків і $2,1\% \pm 1,1\%$ дівчаток. Під час виконання методики „Взірець і правило” тільки $36,0\% \pm 3,3\%$ шестирічних ($16,0\% \pm 2,9\%$ хлопчиків і $20,0\% \pm 3,1\%$ дівчаток) і $56,0\% \pm 3,7\%$ семирічних дітей ($26,0\% \pm 2,7\%$ хлопчиків і $30,0\% \pm 2,9\%$ дівчаток) успішно виконали завдання, тобто безпомилково перемалювали взірець. Відповідно $64,0\% \pm 4,6\%$ шестирічних і $44,0\% \pm 3,8\%$ семирічних майбутніх першокласників не виконали завдання. А навчання в першому класі, головним чином, будується на копіюванні взірців.

Методика „Графічний диктант” дає змогу визначити вміння дитини точно виконувати завдання дорослого, запропоноване ним в усній формі, і можливість самостійно виконувати завдання за взірцем. Результати за цією методикою істотно кращі: $62,0\% \pm 4,4\%$ шестирічних та $75,0\% \pm 2,8\%$ семирічних дітей виконали завдання, у решти дітей виникли труднощі у виконанні роботи. Це, очевидно, ті діти, які не стикалися із завданням за взірцем.

З методикою „Послідовність подій” справилися $52,3\% \pm 4,6\%$ шестирічних дітей та $66,4\% \pm 3,5\%$ семирічних, тобто вони змогли правильно відновити послідовність подій за картинками і скласти за ними розповідь. Добре виконання цього завдання можливе за достатньо розвинутого процесу узагальнення, широкого кругозору і розвитку мови дитини.

Критеріальною характеристикою механічної пам'яті є показник її продуктивності. $32,5\% \pm 3,1\%$ шестирічних і $70,2\% \pm 2,6\%$ семирічних дітей мають середні показники продуктивності механічної (ПМП) та вербально-логічної пам'яті (ПВЛП). Безпомилково відтворюють фігури $21,9\% \pm 3,8\%$ шестирічних та $36,3\% \pm 3,3\%$ семирічних дітей. Середні результати за показниками вербально-логічного мислення у $27,2\% \pm 4,1\%$ шестирічних та $48,1\% \pm 3,8\%$ семирічних дітей.

Отримані нами дані щодо проблеми „шкільної зрілості” не відрізняються від подібних досліджень, проведених іншими авторами. У сучасній гігієнічній науці не існує єдиного й чіткого визначення поняття „готовності” або „шкільної зрілості”.

Для того, щоб вимоги шкільного життя не викликали в дитини негативних емоцій, а перехід у нове був безболісним, необхідно готувати дітей до школи в дошкільний період [6]. З приходом до школи змінюється провідна діяльність шестирічного школяра – тепер праця, гра, творчість підпорядковані навчанню [8]. Говорячи про «шкільну» готовність дитини, найчастіше мають на увазі її інтелектуальний розвиток. Але є ще одна, не менш важлива сторона. І вона пов'язана із психологічною підготовкою дитини. Головне завдання

вихователів та батьків – це підготувати дитину психологічно. Перш за все, у дитини має бути бажання йти у школу, тобто мотивація на навчання у школі. У нього треба сформувати соціальну позицію школяра: дитина повинна вміти взаємодіяти з ровесниками у школі, виконувати вимоги вчителя, контролювати свою поведінку. Важливо, щоб майбутній школяр був здоровим, загартованим і витривалим, адже йому складно витримувати навантаження школи. Він повинен мати достатній розумовий розвиток, який є основою успішного опанування знань, умінь і навичок, а також для підтримки темпу інтелектуальної діяльності, аби дитина встигала працювати разом із класом [9]. Отже, для вступу в школу необхідно враховувати три важливих компоненти підготовки дітей до шкільного навчання, а саме – фізіологічний, соціальний та психологічний. З приводу даної проблеми вчені поділили готовність дитини до школи: – інтелектуальну; – вольову; – емоційну та моральну. Усі ці аспекти тісно взаємопов'язані, і недоліки у формуванні будь-якого з них відбиваються на успішності навчання дитини. Відношення до цієї проблеми, розуміння необхідності всебічної підготовки до школи визначають майбутні успіхи дитини. Інтелектуальна готовність до шкільного навчання включає кілька взаємозалежних сторін: дитині необхідний досить значний запас знань про навколишню дійсність; предмети і властивості, явища живої і неживої природи, людей і їх працю, моральні норми. Важливе місце в цій підготовці займає оволодіння спеціальними знаннями й уміннями – грамотою й елементами математики, які впливають на успішність у школі [9].

У Бельгії, Франції, Італії та Іспанії завданням дошкільного виховання є поступове ознайомлення дітей зі «шкільним середовищем». Дошкільна освіта в цих країнах охоплює основні елементи навчання читання, письма та рахунку. У Канаді, Австралії, Нідерландах підготовка дітей до школи у нашому розумінні взагалі не є актуальною і не передбачає особливого навчання. О. Конопко, вивчаючи проблему наступності переддошкільної й шкільної освіти, переконливо стверджує, що закладу дошкільної освіти і школі необхідно подбати про послідовність реалізації принципів навчання і виховання, і старе не тільки замінювати новим, а й зберігати здобутки попереднього етапу життя дитини [5]. Слід зауважити, що найбільш позитивним у цьому плані є досвід організації дошкільної освіти у Франції, де з 1975 року діє закон про школу, який передбачає заходи щодо забезпечення наступності між дошкільним навчанням і школою. Безперечною перевагою французької системи освіти є розподіл п'ятирічного терміну навчання у початковій школі на два цикли, які передбачають тісні взаємозв'язки в організації навчального процесу материнської й початкової школи.

Деякі зарубіжні дослідники зауважують як надзвичайно позитивний той факт, що у Німеччині значна кількість дітей до шестирічного віку виховується переважно у сім'ях, тобто

перевагу сімейного виховання над суспільним. Законодавче впровадження обов'язкової річної дошкільної підготовки шестирічних дітей у Польщі вважається позитивною зміною, спрямованою на вирівнювання освітніх шансів для дітей із різних соціальних верств [5]. Дошкільна освіта у Польщі охоплює дітей віком від 3 до 6 років і реалізується в двох типах освітніх закладів – у дитячих садках і дошкільних відділеннях для дітей шестирічного віку при основних школах, у так званих «нульових класах». На думку польських педагогів і психологів, дошкільна освіта сприяє розвитку дітей і є шансом для досягнення ними надалі навчальних успіхів.

Таким чином, проведене нами дослідження, показує, що у більшості дітей ще не існує навчальної мотивації, хоча один з її компонентів – пізнавальний – виражений досить чітко. Але однієї пізнавальної необхідності недостатньо для успішного навчання у школі за діючими програмами [4]. Незадовільні результати з методик мотиваційної готовності свідчать не тільки про слабку навчальну мотивацію, яка проявляється у відсутності старанності під час виконання завдання, але й про недостатній розвиток сенсомоторної координації дитини, пов'язаної з дозріванням мозкових структур. Отже, багато шестирічних дітей за психофізіологічним рівнем ще не готові до навчання у школі [3, 8].

Характеризуючи інтелектуальну сферу, можна констатувати нижчий розвиток процесу узагальнень у шестирічних дітей, ніж у семирічних. Результати досліджень свідчать про те, що семирічні діти краще готові до навчання у школі, ніж шестирічні. Ці відмінності зумовлені як з фізіологічного боку (за рік від шести до семи років відбувається необхідне дозрівання структур головного мозку), так і з психологічного - перехід від шести до семи років завжди вважався важливим в плані появи змін, що дають змогу дитині перейти на новий етап вікового розвитку [6]. Таким чином, необхідна спеціальна підготовка дітей шестирічного віку до школи. Завдання цієї підготовки полягає не в розвитку простих навчальних навичок (читання, лічба, письмо), а у розвитку психологічної готовності в закладах дошкільної освіти.

Висновки та перспективи

1. Семирічні діти краще готові до навчання у школі, ніж шестирічні.
2. За розподілом дітей за рівнями шкільної зрілості встановлено суттєві відставання в готовності до навчання хлопчиків порівняно з їхніми ровесницями.
3. На базі закладів дошкільної освіти слід проводити спеціальну підготовку з розвитку психологічної готовності до навчання у школі.

Перспективним напрямком дослідження є вивчення емоційно-вольової готовності, розробка нових програм підготовки дітей до навчання у школі, оскільки спостерігаються зміни у змісті освіти, вимогах до неї, змінюються і сучасні діти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хоменко ІМ, Івахно ОП, Козярін ІП. Нова модель медичного забезпечення організованого дитинства в умовах реформування освітньої сфери та системи охорони здоров'я України. Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України. Збірка тез доповідей науково-практичної конференції (сімнадцяті марзеєвські читання). Вип. 21. 2021 Жовтень 21-22; м. Київ. К.: «Рекламне агентство Некст-Груп»; 2021. 412-416.
2. Савченко О. Початкова освіта має стати якісно новою. Дошкільне виховання. 2021; 1: 4-6.
3. Брикунець Л. Готовність дитини до навчання у школі. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2018. 12: 32-34.
4. Бубін АО. Проблеми наступності дошкільної та початкової освіти в педагогічній спадщині українських педагогів. Педагогічні науки. Луцьк; 2010. 23: 131-134.
5. Голота Н. Підготовка дітей до школи: практика зарубіжної дошкільної освіти. Початкова освіта. 2011; 48: 7-9.
6. Губенко О. В. Особливості підготовки та адаптації пяти- та шестирічних дітей до школи. Обдарована дитина. 2017; 9: 50-56.
7. Дусанська Л. Готуйте дитину до школи. Початкова школа. 2010; 4: 75-76.
8. Колмикова О. Школа майбутнього першокласника. Успішна адаптація дітей 6-річного віку. Початкова освіта. 2012; 30: 4-10.
9. Мартиненко С. Орієнтовані методики педагогічного діагностування рівнів готовності дитини до навчання в школі. Початкова школа. 2008; 2: 39-41.

REFERENCES

1. Khomenko IM, Ivakhno OP, Kozyarin IP. A new model of organized childhood medical care in the conditions of reforming the educational sphere and the health care system of Ukraine. Current issues of public health and environmental safety of Ukraine. A collection of theses of reports of the scientific and practical conference (seventeenth readings by Marzeev). Vol. 21. 2021 October 21-22; Kyiv. K.: "Advertising agency Next-Group"; 2021. 412-416.
2. Savchenko O. Primary education must become qualitatively new. Preschool education. 2021; 1: 4-6.
3. Brykunets' L. Hotovnist' dytyny do navchannya u shkoli. Vidkrytyy urok: rozrobky, tekhnolohiyi, dosvid. 2018; 12: 32-34. Ukrainian.
4. Bubin A. O. Problemy nastupnosti doshkil'noyi ta pochatkovoyi osvity v pedahohichniy spadshchyni ukrayins'kykh pedahohiv / A. O. Bubin // Volyns'kyu natsional'nyy universytet im. Lesi Ukrayinky. Nauk. visn. Seriya: Pedahohichni nauky. – Luts'k, 2010; 23: 131-134. Ukrainian.

5. Holota N. Pidhotovka ditey do shkoly: praktyka zarubizhnoyi doshkil'noyi osvity / N. Holota // Pochatkova osvita. – 2011; 48: 7-9. Ukrainian.
6. Hubenko O. V. Osoblyvosti pidhotovky ta adaptatsiyi pyaty- ta shestyrichnykh ditey do shkoly / O. V. Hubenko // Obdarovana dytyna.– 2017; 9: 50-56. Ukrainian.
7. Dusans'ka L. Hotuyte dytynu do shkoly / L. Dusans'ka // Pochatkova shkola. 2010; 4: 75-76. Ukrainian.
8. Kolmykova O. Shkola maybutn'oho pershoklasnyka. Uspishna adaptatsiya ditey 6-richnoho viku / O. Kolmykova // Pochatkova osvita. – 2012; 30: 4-10. Ukrainian.
9. Martynenko S. Oriyentovani metodyky pedahohichnoho diahnostuvannya rivniv hotovnosti dytyny do navchannya v shkoli / S. Martynenko // Pochatkova shkola. – 2008; 2: 39-41. Ukrainian.

PSYCHO-HYGIENIC CHARACTERISTICS OF CHILDREN'S READINESS FOR SCHOOL IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW INTRODUCTION

Miziuk M.I., Suslyk Z.B., Yonda M., Melnyk V.I.

Abstract. The learned motivational and intellektual aspekts of childrens psychological readiness for studyind at school. School studyind requires from a child skills to work due to a model and on his own, to listen and comprehend the educational material. The results of the investigations show that 7-year old children are better ready to study than 6-year old ones. That's why the preparation of a child for school studyind must be carried out on the lever of complex influence on all known aspects of formation of a personality (sensory, intellectual, a moral - ethical, labour physical).

Keywords: preschool age, child's readiness for school readiness, training in school.

Мізіук Михайло Іванович <https://orcid.org/0000-0002-5664-9971>, +38 0502132364, michaylo.m@gmail.com

Суслик З.Б. <https://orcid.org/0000-0002-2833-7663>

Йонда М.Є. <https://orcid.org/0000-0001-8297-018X>

Мельник В.І. <https://orcid.org/0000-0002-2641-9673>

Надійшла до редакції / Receiv: 27.11.2022